

УДК 347.97/.99:004.9]:061.1ЄС:341.171(477)
DOI <https://doi.org/10.32782/yuv.v5.2024.21>

О. Синьгубов,

доктор юридичних наук, доцент, начальник
Харківської обласної військової адміністрації

О. Бортнік,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного, трудового та господарського права ННІ № 1
Харківського національного університету внутрішніх справ

О. Черненко,

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри міжнародних відносин
Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна

СТРАТЕГІЧНІ ЦІЛІ ТА ПРИНЦИПИ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ПРАВОСУДДЯ В ЄС В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ВИКЛИКІВ ДЛЯ УКРАЇНИ

Вступ. Відповідно до Регламенту (ЄС) 2024/792 Європейського Парламенту та Ради від 29 лютого 2024 р. про створення Фонду для України [1] Реформа № 3 в рамках Компоненту 1 Ukraine Facility, розробленого Урядом України, передбачає подальшу «цифровізацію судової системи». В обґрунтування реформи зазначено, що Єдина судова інформаційно-телекомунікаційна система потребує повної модернізації з огляду на сучасні функції та зручність користування, система управління та обслуговування ІТ-інфраструктури є неефективною, взаємодія та сумісність з іншими державними установами та державними реєстрами є низькою. Відповідна реформа має також бути проведена на підставі рекомендацій ЄС до підрозділу «Функціонування судової влади» Звіту про прогрес України в рамках Пакета розширення Європейського Союзу 2023 року, що потребує схвалення та реалізації дорожньої карти модернізації ІТ-систем у судовій системі, враховуючи оновлення системи управління справами. Цифровізація судової системи буде сприяти підвищенню її відкритості, ефективності,

доступу до правосуддя у воєнний час, впливатиме на зменшення операційних витрат, забезпечення можливості формування політики у сфері судочинства на основі фактичних даних [2, с. 81]. Актуальність реформ, пов'язаних із подальшою цифровізацією, окрім модернізації Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи України, яка де-юре функціонує з 15 грудня 2017 року, а основні модулі фактично були підключені у 2021 [3], пов'язана зі стабільністю та оптимізацією роботи судової системи саме в умовах воєнного стану, що зумовлює розглядати допустимість та необхідність здійснення судових засідань в усіх видах судочинства в режимі відеоконференції. Відповідна потреба є однією з пріоритетних у зв'язку з нестабільністю роботи українських судів через повітряні тривоги, оптимізацією бюджетних витрат та процесуальною економією у кримінальних провадженнях завдяки потенційній можливості участі у судових засіданнях підозрюваних та обвинувачених в режимі відеоконференції.

Враховуючи відповідне значення цифровізації судочинства у транскор-

донному та національному аспектах, подальшому покращенню показників цифровізації судочинства в Україні й в умовах війни, й перехідного правосуддя, й в умовах євроінтеграції, визначення показників ефективності відповідного впровадження найкращих практик, аналіз та врахування стратегічних цілей та принципів цифровізації є й важливим політико-правовим викликом, й визначальним теоретичним завданням для юридичної науки.

Аналіз досліджень і публікацій.

Цифровізація судочинства в Україні, в окремих країнах світу, ЄС останнім часом була предметом досліджень. Цьому предмету було присвячено роботи А. Шабаліна, О. Штефан, Л. Андрущенко, В. Олефір [4], Ю. Павлової [5], О. Скочилиас-Павліва [6], Г. Блінової [7], О. Кібенко [8], С. Шербак, А. Кожевнікової [9], О. Головка, І. Арістової, В. Шульгіна, А. Собакар [10], М. Аріфін Сухайрі [11], Т. Сордін, Д. Зелезніков [12], Й. ван Хобокен, Й. Квінтайс, Н. Аппельман, Р. Фахі [13], Д. Лупо [14], Р. Кункель [15], Л. Зіффер [16], М. Вільямс, А. Вільямс [17], та інших дослідників з України, країн-членів ЄС та інших країн світу. Науковці, предметом дослідження яких є цифровізація судочинства, аналізують: інституційні аспекти, що включають електронне урядування як контекст цифрової трансформації державних інституцій та судової системи; технологічні аспекти, серед яких одне з найпопулярніших є впровадження систем штучного інтелекту в судочинство, розвиток цифрових платформ для здійснення правосуддя, забезпечення інформаційної безпеки судових систем; практичні аспекти впровадження електронного правосуддя, що охоплюють вивчення та адаптацію міжнародного досвіду. Предметом досліджень також є правове регулювання трансформації професійної юридичної сфери під впливом цифровізації, розробки механізмів захисту прав учасників цифрового судочин-

ства. Водночас в контексті актуальних викликів для України в сфері цифровізації судової системи регуляторна політика ЄС та інструменти контролю за виконанням актів, що визначають принципи, стратегічні цілі, їх виконання, недостатньо висвітлені.

Метою дослідження є розроблення теоретичних положень та практичних рекомендацій імплементації стратегічних цілей та принципів цифровізації правосуддя ЄС, їх порядку впровадження та інструментів оцінки їх досягнення та дотримання в контексті євроінтеграційних зобов'язань України. Досягнення цієї мети передбачає вирішення таких завдань: охарактеризувати генезу та сучасний стан правового регулювання цифровізації правосуддя в ЄС; охарактеризувати стратегічні цілі та принципи цифровізації правосуддя в ЄС; розкрити методологічні засади оцінювання прогресу цифровізації судових систем в ЄС; розкрити особливості правової регламентації порядку досягнення стратегічних цілей цифровізації правосуддя в ЄС; виявити виклики та перспективи адаптації української системи правосуддя до стандартів ЄС у сфері цифровізації; сформулювати науково-практичні рекомендації щодо вдосконалення процесу цифровізації судової системи України.

Виклад основного матеріалу.

Електронне правосуддя є комплексним поняттям, що охоплює сукупність заходів з управління, надання, посилення чи моніторингу послуг у галузі правосуддя за допомогою цифрових технологій. Цифрове чи електронне правосуддя обумовлює діяльність відповідних інститутів: судів, державних органів виконавчої гілки влади, правозахисних установ, окремих суб'єктів, що здійснюють правозахисну діяльність, організацій громадянського суспільства, серед яких важливими суб'єктами є користувачі, постачальники технологій [18, с. 9]. ООН зазначає про важливість стійкості та сумісності систем цифрового

правосуддя, захисту даних, приватності, захисту верховенства права, забезпечення доступності та інклюзивності, прозорості формування фінансування та витрат на цифровізацію судових систем, запровадження показників якості правосуддя замість показників ефективності [19, с. 5–8; 20, с. 7].

Відповідно до даних Світового Банку цифровізація судів розпочалася ще у 1980-х роках із появою персональних комп'ютерів та програмного забезпечення для обробки текстів. До певного часу її темп не був швидким, але за останні два десятиліття крім загального апаратного забезпечення та інформаційно-комунікаційних технологій суди почали запроваджувати електронні інструменти, які було спеціально розроблено для органів юстиції. У різних видах юрисдикції поступово було впроваджено подачу позовів та процесуальних документів у цифровий спосіб, вручення процесуальних документів в електронній формі, здійснення електронних платежів, електронне спілкування з судами та іншими органами у галузі юстиції. Спалах пандемії COVID-19 сприяв масовій цифровізації органів юстиції та судочинства зокрема, дистанційній комунікації між органами юстиції, між судами та учасниками судочинства. Електронний доступ, документообіг та дистанційні комунікації є не лише зручним, а й необхідним інструментом в умовах військової агресії проти України. Цифровізація дозволяє попереджати завдання шкоди суспільним інтересам, типовим індивідуальним, приватним інтересам, уникати затягування розгляду справ. Окрім доступу до правосуддя цифрові інструменти підвищують ефективність судового захисту, спрощують доступ до правової інформації, правової допомоги та судочинства, усувають необхідність поїздок до судів і для отримання інформації щодо справи, і для участі у судовому розгляді, усуваючи невідповідні затримки та перерви. Можливості онлайн вирішення спорів,

а також онлайн альтернативне вирішення спорів, що має значення для галузі транснаціональної електронної комерції, через спрощення та зручність сприяють більшій залученості осіб до судового захисту [21, с. 1–2].

Виклики реформування ІКТ в українській системі правосуддя та інтеграція до систем ЄС зумовлені наступними стратегічними пріоритетами та принципами. Відповідно до Порядку денного сталого розвитку на період до 2030 року Ціллю 16 «Мир, справедливість і міцні інституції» визначається необхідність сприяння мирним та інклюзивним суспільствам для сталого розвитку, надання доступу до правосуддя для всіх, створення ефективних, підзвітних та інклюзивних інститутів на всіх рівнях. Спеціальна ціль 16.3, що пов'язана з правосуддям, визначена як сприяння верховенству права на національному та міжнародному рівнях, забезпечення рівного доступу до правосуддя для всіх [22]. Цифровізація судових систем в контексті глобальних цілей сталого розвитку відіграє важливу інституційну роль у створенні технологічної основи для утвердження верховенства права у цифровому середовищі, забезпечення реалізації права на доступ до правосуддя, впровадження інновацій, запровадження єдиних цифрових стандартів транскордонної взаємодії.

Європейська комісія з питань ефективності правосуддя Ради Європи (СЕРЕJ) 9 грудня 2021 року ухвалила План дій на 2022–2025 роки щодо цифровізації для кращого правосуддя, що призначений поєднати ефективність новітніх технологій та повагу до основних прав людини, зокрема, права на справедливий суд. Метою плану є скерування держав-членів РЄ у бік успішного реформування національних систем судочинства на шляху до цифровізації правосуддя. СЕРЕJ пріоритезує вимоги якісного, ефективного, доступного та неупередженого судочинства, що підтримується цифровізація адміністрування

та управління, пов'язується із принципом ефективності правосуддя. Цифрові інструменти повинні бути сумісними з цими фундаментальними вимогами. Транспарентність судової влади та відкритість інформації про суди та судочинство у конкретній справі мають забезпечуватись цифровими інструментами, що здатні спростити отримання знань про порядок розгляду справ. На дотримання цього орієнтиру суди повинні мати цифрові засоби для кейс менеджменту задля дотримання розумних строків здійснення судочинства та оптимального навантаження. СЕРЕJ висуває орієнтир правосуддя на основі співпраці (Collaborative justice:). Йдеться про правосуддя на службі користувача та зручні сумісні ефективні цифрові засоби для комунікації та взаємодії між учасниками судових справ та представниками органів юстиції та учасниками справи, їх представниками. Такий орієнтир, як правосуддя, що здійснюється людьми (Human justice), обумовлює підтримку представників органів юстиції на шляху адаптації їх завдань до цифрового простору, а також недопущення того, щоб ефективне правосуддя цифровими засобами не допускало заміни суддів, які повинні залишитися у центрі процесу. Виходячи з цього наступним орієнтиром є правосуддя, орієнтоване на людей, підтримка професіоналів у сфері правосуддя та користувачів через підвищення цифрових навичок. Цей же орієнтир взаємопов'язаний із ефективністю та незалежністю судочинства. Водночас важливим є наголос СЕРЕJ на те, що відсутність знань чи бажань їх отримати для користувачів не мають стати перешкодою для доступу до правосуддя. Відповідний орієнтир також відповідає одному з принципів, що закріплені у Декларації про цифрові права та принципи, що проголошена Європейським Парламентом, Радою та Комісією 23 січня 2023 року: декларація не зачіпає політики оф-лайн, як-от доступ до ключо-

вих публічних послуг оф-лайн [23]. Наступним важливим орієнтиром є зобов'язання СЕРЕJ здійснювати постійний моніторинг систем правосуддя різних країн в аспекті цифровізації. У цьому контексті СЕРЕJ визначає свою відповідальність та реактивність з точки зору видимості інструментів та їх доступності та практичності і допомоги для професіоналів у галузі юстиції та користувачів систем судочинства [24].

Регламентом (ЄС) 2021/693 Європейського парламенту та Ради від 28 квітня 2021 року запроваджено Програму правосуддя, що є чинною до кінця 2027 року. Її цілі відповідно до ст. 3 визначено наступним чином: сприяння та підтримка судового трансграничного співробітництва; сприяння верховенству права та незалежності, неупередженості ефективності загальноєвропейської та національних судових системи; сприяння посиленню спільної правової та судової культури, а також сприяння підтримці ефективного та недискримінаційного доступу до правосуддя для всіх, забезпеченню ефективних засобів правового захисту, зокрема за допомогою цифрових засобів (електронне правосуддя). Дії, що мають бути виконані задля реалізації Програми у контексті цифровізації відповідно ст. 8, – це розробка та підтримка відповідних ІКТ, а також інструментів електронного правосуддя, зважаючи на вимогу конфіденційності та захисту даних, співпрацю між судовими системами за допомогою цифрових інструментів, включаючи технологічну, організаційну, правову сумісність систем та відповідних додатків [25].

Стратегією електронного правосуддя ЄС на 2019–2023 роки було визначено наступні основні цілі: електронне правосуддя спрямоване на полегшення доступу до правосуддя та функціонування судових систем, у тому числі в трансграничних справах, для громадян, юристів та органів влади, доступу до процедур і правової інформації, підключення до національ-

них систем та між ними в транскордонному контексті. Стратегія спрямована також на гармонізацію підходів до електронного правосуддя серед держав-членів ЄС, забезпечення прозорості та підзвітності судової системи через цифрові інструменти. Наголошено на підтримці цифрового підходу за замовчуванням у системі електронного правосуддя, концептуальні засади якого охоплюють цифровізацію взаємодії між стейкхолдерами, нормативне закріплення відповідних положень на національному та наднаціональному рівнях, імплементацію принципу одноразового введення даних, та забезпечення user-friendly підходу при розробці цифрових інструментів [26]. План дій Європейського електронного правосуддя на 2019–2023 від 13 березня 2019 року визначив конкретні проекти, спрямовані на досягнення цілей цифрового судочинства, стейкхолдерів, що мають бути залучені до реалізації з удосконалення доступу до загальної та правової інформації (до e-Justice Portal, правових реєстрів, баз даних, їх сумісність, взаємозв'язок), електронних комунікацій у сфері правосуддя та взаємодії [27]. Актами ЄС, якими затверджені зазначені Програми та Стратегія, передбачено контроль над впровадженням. Для Програми визнана прийнятною система моніторингу EU Justice Scoreboard. Оцінку виконання стратегії та звітність здійснював компетентний підготовчий орган Ради Європейського Союзу, Робоча група принаймні один раз на семестр здійснювала моніторинг реалізації Плану дій.

Оцінка ефективності, якості та незалежності органів юстиції у державах-членах ЄС, зокрема й щодо цифровізації судових систем, здійснюється з 2012 року. Відповідний звіт (EU Justice Scoreboard) щодо основних показників диференційовано за індикаторами. Ефективність систем правосуддя оцінюється за кількістю справ, що надходять, кіль-

кість нерозглянутих справ, часу подолання залишку нерозглянутих справ, рівня завершення справ, дані щодо середньої тривалості проваджень в окремих категоріях справ. Показник якості систем правосуддя найбільший за обсягом, оцінюється за індикаторами доступу до правосуддя для громадян та бізнесу, фінансовими та людськими ресурсами систем правосуддя, впровадженню інструментів цифровізації. Загалом дані за 2022 рік з цивільних, господарських та адміністративних справ свідчать, що більше держав-членів надають онлайн-інформацію про свої судові системи, а онлайн-доступ до судових рішень покращився, особливо щодо рішень судів першої та другої інстанцій [28]. 11 червня 2024 року Європейська комісія опублікувала показники правосуддя ЄС за 2024 рік, які свідчать про покращення сприйняття незалежності судової влади, триває вдосконалення цифровізації систем правосуддя [29]. У звіті за 2024 рік щодо цифровізації систем правосуддя зазначено, що лише шість держав-членів мають процесуальні правила допустимості доказів у цифровому форматі в цивільних, комерційних, адміністративних, кримінальних справах, а у 26 державах-членах це є можливим частково або лише в деяких категоріях справ. Відзначено, що підлягають вдосконаленню можливості відкрити провадження або подавати позови онлайн. Зокрема дев'ять держав-членів мають відповідні можливості лише в деяких справах, або взагалі не забезпечують такого порядку [30].

Резолюцією Європейського парламенту від 11 лютого 2021 року щодо виконання Угоди про асоціацію з Україною методологію оцінки Scoreboard було рекомендовано використовувати для оцінки прогресу та коригування реформ у сфері правосуддя, що проводяться в Україні. Зокрема, відповідно до п. 46 Європейський парламент закликав Комісію впроваджувати існуючі та розробити

нові інструменти у сфері верховенства права для моніторингу та оцінки прогресу України, зокрема Scoreboard показників правосуддя ЄС та Механізм верховенства права, з метою забезпечення ретельного контролю за поточними реформами, належним визначенням та виправленням можливих недоліків у цих реформах [31]. Відповідне дослідження було проведено за громадською ініціативою Центром політико-правових реформ за підтримки ЄС та Міжнародного Фонду «Відродження» у межах грантового компоненту проекту EU4USociety у 2022 році. На підставі даних Матриці оцінки української системи правосуддя за методикою EU Justice Scoreboard було надано рекомендації та сформульовано висновки. Зокрема, було рекомендовано проведення комплексного аудиту інформаційного наповнення Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи, оновлення контенту, створення мобільної версії, що триває на цей час, та створення повноцінної англійської версії веб-сайтів судів, посилення освітньої складової через розробку комплексного онлайн курсу щодо функціонування судової системи України та прав громадян тощо. Крім того, було відзначено необхідність впровадження захищених технологій для дистанційної роботи суддів та працівників апарату, розробки концепції цифровізації судочинства з інтеграцією технологій штучного інтелекту та блокчейну. Загалом комунікаційна складова потребує створення комплексної системи захищених засобів електронної комунікації для забезпечення ефективної взаємодії між усіма суб'єктами системи правосуддя. Узагальнені висновки свідчать про високу оцінку цифровізації українського правосуддя щодо звернення до суду, сплати судового збору, участі у судовому засіданні та отриманні рішень. Спеціальні ресурси забезпечують безперешкодний, цілодобовий, безкоштовний онлайн доступ до інформації

про функціонування судової системи та різноманітних правових консультацій, до рішень судів різних інстанцій. Водночас, катастрофічна ситуація склалася з захищеністю електронних засобів комунікації, які використовуються судами та органами прокуратури [32, с. 43–55]. На нинішньому етапі значні складності та виклики для ефективного функціонування електронного правосуддя обумовлені дублюванням електронного та паперового документообігу, що подвоює навантаження на судову систему. В умовах військової агресії багато судів стикнулись з додатковими труднощами щодо зберігання та перевезення судових справ у зв'язку з евакуацією, зміною підсудності, допустимості здійснення судових засідань у режимі відеоконференції у кримінальних провадженнях, що знижує ефективність правосуддя за різними показниками. Відповідні фактори вплинули на відсутність належного балансу між доступністю правосуддя та ефективним адмініструванням та управлінням судовою системою.

Враховуючи положення зазначеної Резолюції Європейського парламенту від 11 лютого 2021 року та його рекомендації використовувати методику EU Justice Scoreboard, подальше дослідження та врахування критеріїв, індикаторів та порядку проведення моніторингу та оцінки ефективності судової системи України, її стану цифровізації за методиками ЄС є важливою віхою для європейської інтеграції. У цьому контексті підкреслимо зазначену вище роль та покращення транскордонного співробітництва, сумісності, інклюзивності, зокрема для забезпечення правосуддя, дружнього до дітей, людей з вадами здоров'я, та захисту даних, зокрема й щодо слідування стратегіям та транспонування відповідних Регламентів ЄС.

У чинній стратегії електронного правосуддя ЄС на 2024–2028 роки сформульовані субстанціональні принципи та принципи подальшої роботи,

стратегічні та операційні цілі. До суб-станціональних принципів віднесено повагу до основних прав і принципів, доступ до правосуддя як один із фундаментальних прав і ключовий елемент верховенства права (відзначено про допустимі випадки використання для цього штучного інтелекту з низьким ризиком), орієнтація на людей відповідно до Декларації про цифрові права та принципи цифрового десятиліття ЄС 2023 року, подолання цифрового розриву для подальшого впровадження справедливого та збалансованого ландшафту правосуддя в Європі, цифрове розширення можливостей користувачів, стійкість послуг електронного правосуддя з урахуванням економічного, екологічного та соціального передбачуваного впливу в довгостроковій перспективі. Покращення доступу до цифрового правосуддя, більш ефективно та інноваційне цифрове правосуддя, розширення цифрової судової співпраці визначені як стратегічні цілі. Щодо подальшого контролю, то його концепція визначена тим, щоб не впливати на інші зобов'язання звітності, зокрема EU Justice Scoreboard, запровадити єдиний механізм за умови узгодженості, оптимізації, уникнення надмірного адміністративного навантаження та дублювання зусиль [33].

У контексті досліджуваної теми варто окремо звернутись до досвіду електронного правосуддя ЄС щодо створення цифрових рішень для транскордонних судових процесів, які для реформування української системи в умовах викликів євроінтеграції мають стратегічне значення. Охарактеризуємо ключові орієнтири правових змін в контексті системи електронного правосуддя ЄС щодо створення цифрових рішень для транскордонних судових процесів за певними напрямками:

– електронна комунікація між органами влади, яка покликана забезпечити більш швидку подачу документів та запитів, розширити та полегшити доступ до правосуддя та ефективність судових процедур, забезпечити

економію коштів та часу, а також сприяє підвищенню стійкості органів влади, залучених до транскордонного судового співробітництва до форс-мажорних обставин. Слід зазначити, що нормативні акти ЄС містять спеціальні положення, які регламентують використання електронних засобів як обов'язкової форми комунікації між судами та компетентними органами через захищену та надійну децентралізовану ІТ-систему (e-CODEX) з метою передачі повідомлень, запитів, документів, бланків, квитанцій, сертифікатів тощо. Слід зазначити, що саме Регламент eIDAS встановлює правила і вимоги до електронних підписів, електронних печаток, ідентифікації користувачів, позначок часу та інших аспектів учасників електронної взаємодії;

– вручення документів електронними засобами. До пандемії COVID-19 та прийняття оновленого Регламенту про вручення документів у 2020 році електронні послуги як засіб безпосереднього вручення документів у транскордонних судових процесах використовувалися лише у процедурах Європейського виконавчого листа, Європейського платіжного доручення та Європейської процедури розгляду малозначних позовів. Стаття 19 вищезгаданого Регламенту є значним кроком уперед у цьому напрямку та наразі дозволяє використовувати електронні засоби для вручення документів у всіх транскордонних судових провадженнях. Використання електронних засобів, таких як електронна пошта з підтвердженням отримання, інші електронні засоби з автоматичним підтвердженням доставки, факс тощо, визнано способами, що відповідають мінімальним вимогам електронного документообігу для вручення документів. Вручення документів електронними засобами допускається, якщо цей спосіб передбачено національними процесуальними нормами, а адресат заздалегідь чітко погодився на отримання документів

у такий спосіб, або юридично зобов'язаний прийняти документи у такий спосіб. У наведеному Регламенті визначено, що застосування електронних засобів для вручення документів передбачає, що сторони домовилися про це ще до виникнення спору або після нього, або зазначили в договорі, що електронні засоби будуть використовуватися для певної процедури чи у випадку виникнення спору. Крім того, при використанні електронної пошти як альтернативного способу вручення документів слід дотримуватися певних умов, щоб підвищити ймовірність їх отримання адресатом. Зокрема, електронна адреса має бути надана самим адресатом, а після отримання документів він повинен підтвердити їхнє отримання шляхом підписання та повернення розписки або надіслати електронного листа з зазначеної адреси. Однак, держави-члени можуть встановлювати додаткові вимоги щодо використання електронної пошти в цьому контексті. З одного боку, це відображає різноманітність національних регуляторів, але з іншого боку, може ускладнювати трансграничні судові процедури;

– юридична сила електронних документів. У Регламенті eIDAS електронні документи визначаються як будь-який зміст, збережений в електронній формі, зокрема текстовий, звуковий, візуальний чи аудіовізуальний запис. Відповідно до Регламенту eIDAS, електронні документи не можуть вважатися недопустимими та нечинними з юридичної точки зору як докази лише на тій підставі, що вони мають електронну форму. При цьому законодавством ЄС не встановлено що саме слід враховувати під час оцінки або збору електронних доказів на дистанційних слуханнях, а також формати електронних доказів для розгляду, носії даних, метадані, технічні стандарти або вимоги до електронних доказів. При оцінці автентичності та цілісності доказів Регламент про збирання доказів 2020 року посилається

на Регламент eIDAS, зокрема щодо питань про збереження електронних матеріалів, різноманітність джерел отримання електронних доказів тощо. Однак оцінка власне електронних доказів має здійснюватися відповідно до національного законодавства держав-членів згідно принципів процесуальної автономії, субсидіарності та пропорційності. Отже, правила ЄС визначають загальні рамки для доказової сили електронних документів, а конкретну оцінку здійснюють національні суди, керуючись внутрішніми процесуальними нормами;

– електронні підписи та інші ідентифікаційні дані. Згідно з Регламентом eIDAS, кваліфіковані електронні підписи прирівнюються до власноручних, а кваліфіковані електронні печатки, кваліфіковані позначки часу, служба електронної рекомендованої доставки мають користуватися презумпцією цілісності переданих даних. Чинність та доказова сила інших електронних форматів посвідчень письмових текстів, звукових, візуальних або аудіовізуальних документів визначається відповідно до національного законодавства держави-члена, де відбувається судовий процес, що, у свою чергу, уможливорює застосування різних підходів до однакових електронних ідентифікаційних даних;

– дистанційні цифрові слухання та збір електронних доказів. Дистанційні цифрові слухання є одним з пріоритетів ЄС. Застосування технологій для дистанційних слухань залежить від рівня технічної забезпеченості та інтеграції цих рішень у національні системи електронного правосуддя. Регулювання використання ІКТ для організації цифрових слухань на рівні ЄС має здійснюватися в координації з регулюванням та забезпеченням їх впровадження в державах-членах, щоб гарантувати взаємну довіру, сумісність систем та безпеку. Важливо забезпечити, щоб впровадження технологій не порушувало права сторін на справедливий судовий розгляд

та спрощувало доступ до цих технологій у разі потреби. При використанні відеоконференцій або інших технологій дистанційного зв'язку Регламент про збирання доказів 2020 року зобов'язує суд, що звертається із запитом, надавати інформацію та узгоджувати із судом, до якого звернено запит, практичні деталі, як от: пріоритетний вид зв'язку, попереднє тестування зв'язку перед слуханням, робоча мова спілкування, необхідність залучення перекладача, а також вірогідність проведення запису засідання. Забезпечення справедливого судового розгляду передбачає також надання сторонам та їхнім представникам інструкцій перед його проведенням, однак спосіб їх надання визначається національними процесуальними нормами. При транскордонному збиранні доказів суд, що звертається із запитом, може попросити суд, до якого звернено запит, застосувати певні технології зв'язку, такі як відеочити телеконференція. Очікується, що суд, до якого звернено запит, задовольнить таке прохання, якщо це не суперечить його національному законодавству або не є неможливим через значні практичні труднощі. Збирання доказів за допомогою відеоконференцій або інших технологій дистанційного зв'язку є добровільним, за умови, що вони доступні суду і є релевантними для справи. Якщо певна технологія недоступна в державі-члені, національні органи можуть узгодити доступ до наявних комунікаційних засобів. Отже, Регламент про збирання доказів 2020 року є правовою основою для застосування дистанційних цифрових слухань та збору електронних доказів, що може бути в певних випадках єдиним способом забезпечити доступ до правосуддя в розумні строки або за невідкладних обставин;

— створення кола довіри для електронної ідентифікації. Електронна ідентифікація відіграє важливу роль в процесі електронного доку-

ментообігу в судових процедурах. Створення кола довіри між органами влади та судами держав-членів ЄС є необхідною умовою для того, щоб технологічні провадження мали визнану юридичну силу в транскордонних справах, зважаючи на відсутність прямої інтероперабельності між національними системами ІКТ. Слід зазначити, що електронні посвідчення особи, підписи, печатки та штампи наявні в кожній державі-члені ЄС, але їх використання і визнання у транскордонних справах ускладнюється через відсутність прямої взаємодії між системами. Положення Регламенту eIDAS займають центральне місце в створенні кола довіри для електронної ідентифікації, яка більшою мірою використовується саме в системі e-CODEX через наявні в Регламенті обмеження. Слід зазначити, що механізми кваліфікованої ідентифікації та автентифікації, передбачені Регламентом eIDAS, дозволяють обробляти деякі електронні документи у такий самий спосіб, як і звичайні письмові засвідчені підписами документи не лише в національних рамках, але й у транскордонному контексті [34; 35; 36; 37; 38].

Таким чином, правові зміни в ЄС системі електронного правосуддя ЄС щодо створення цифрових рішень для транскордонних судових процесів орієнтовані на такі напрями, як: електронна комунікація між органами влади; вручення документів електронними засобами; юридична сила електронних документів; електронні підписи та інші ідентифікаційні дані; дистанційні цифрові слухання та збір електронних доказів; створення кола довіри для електронної ідентифікації. Як зазначає А. Онтану, поступове впровадження змін спрямоване на забезпечення сталого доступу до правосуддя. При цьому національні суди та юристи отримують більше можливостей для роботи з електронними документами, комунікацією та доказами. Сформована база поки що

часткова і буде зберігати певну фрагментарність між національними процесуальними нормами та регулюваннями ЄС, але подальші законодавчі кроки та рекомендації мають враховувати реальні потреби та практичні аспекти роботи учасників процесу. Ці законодавчі зміни в ЄС матимуть тривалий вплив на судову взаємодію в майбутньому, що, ймовірно, приведе до подальшої цифровізації правосуддя через технологічні рішення, програмні засоби та платформи, здатні забезпечити гнучкість, адаптивність і безперервність судових систем на всіх рівнях, як у країнах-членах, так і в масштабі ЄС [34, с. 105–106].

Висновки. Проведене дослідження стратегічних цілей та принципів електронного правосуддя ЄС, впровадження та функціонування цифрових систем судочинства підтверджує наявність системного підходу, який повинен враховуватись при імplementації європейських стандартів в українську систему правосуддя, враховуючи контекст євроінтеграції. Основними принципами, що мають бути покладені в основу цифрової трансформації правосуддя, є повага до основних прав, принципу верховенства права, доступність правосуддя, орієнтація на людей, подолання цифрового розриву, стійкість та безпека систем, семантична та технологічна сумісність національних систем, збалансованість якості та ефективності, підтримка інновацій, розширення цифрової судової співпраці. Відповідні принципи згідно з європейською регуляторною політикою мають чіткі критерії оцінки дотримання. Для належного моніторингу цифровізації правосуддя в Україні має застосовуватись методологія EU Justice Scoreboard, яка є комплексним інституціоналізованим інструментом оцінки технологічних та якісних параметрів функціонування систем правосуддя. Слід наголосити на необхідності пріоритетизації якісних показників правосуддя над кількісними метриками ефективності при проведенні відповідного оцінювання.

В умовах цифрової трансформації та переходу на цифровізацію систем правосуддя «за замовчуванням», ключовими критеріями їх оцінки є здатність до транскордонної взаємодії та кібербезпека як невід’ємна складова європейської інтеграції. Порядок реалізації стратегічних цілей цифровізації правосуддя в ЄС забезпечується через систему правового регулювання, що охоплює обов’язкове використання цифрових засобів зв’язку, електронне вручення документів, правові наслідки використання електронних документів, електронні підписи та ідентифікаційні дані, дистанційні цифрові слухання. Особливе значення має запровадження системи e-CODEX як уніфікованої платформи для транскордонної взаємодії. Важливим аспектом подальших реформ електронного правосуддя в Україні є впровадження системної електронної ідентифікації, що відповідає вимогам Регламенту eIDAS, захищених каналів комунікації між учасниками судового процесу та органами правосуддя, стандартизованих протоколів електронного документообігу, що у перспективі мають бути сумісними з системами ЄС, а також механізмів захисту персональних даних відповідно до вимог GDPR. Окрема увага має бути приділена розвитку цифрових компетенцій учасників судового процесу та забезпеченню інклюзивності електронного правосуддя.

Результати дослідження дозволяють стверджувати, що успішна імplementація Україною стандартів ЄС у сфері електронного правосуддя обумовлює розробку концепції інтеграції інноваційних технологій, створення комплексної системи захищених засобів електронної комунікації, гармонізацію нормативної бази з вимогами ЄС щодо електронної ідентифікації та транскордонного обміну даними. При цьому ключовим фактором успіху успішної імplementації Україною актів ЄС, що визначають процеси цифровізації правосуддя, є забезпечення балансу між технологічними іннова-

ціями, захистом фундаментальних прав людини в цифровому середовищі та захистом даних, стійкості систем.

Для України цифровізація судочинства та імплементація стандартів ЄС у цій сфері може стати дієвим інструментом для подолання викликів, спричинених військовою агресією Росії, особливо тих, що виникли після повномасштабного вторгнення. Зокрема, в умовах постійної загрози безпеці від бомбардування чи потенційної можливості захоплення та окупації територій України, виникає необхідність збереження нерозглянутих справ, архівів судів. Вивезення розглянутих та нерозглянутих справ ускладняється в організаційному та економічному контексті, виникає складність до їх доступу, що створює перешкоди для своєчасного та всебічного розгляду низки справ. Питання може бути тимчасово вирішено шляхом сканування документів, що, у свою чергу, знову актуалізує проблему подвійного документообігу.

Крім того, тривалі повітряні тривоги, що мають місце, особливо в східних регіонах країни, є причиною неможливості проведення судових розглядів протягом тривалих строків, що негативно впливає на досягнення мети та виконання завдань судочинства. Для таких критичних випадків цифровізація судочинства могла б забезпечити безперервність роботи судів, постійний доступ до необхідних документів з урахуванням безпеки їх зберігання та використання в контексті захисту приватності. Зважаючи на викладене, електронне судочинство сприяє зменшенню негативних впливів викликів, зокрема спричинених війною, і для держави та її органів в контексті забезпечення публічних інтересів, і для фізичних та юридичних осіб щодо реалізації їх приватних інтересів. Принаймні електронну форму судочинства можна запровадити як обов'язкову для розгляду певної категорії справ у кожній юрисдикції. Також варто зауважити,

що досвід України як країни, що впроваджує електронне судочинство під час війни, є унікальним і може бути взятий до уваги країнами ЄС при розробці стратегій цифрової трансформації та цифрової безпеки.

Перспективними напрямками подальших досліджень є розробка методик оцінки відповідності української системи електронного правосуддя стандартам ЄС та механізмів адаптації європейських практик з урахуванням національних особливостей транспонування актів ЄС та поточних викликів.

У статті здійснено аналіз правового регулювання стратегічних цілей та принципів цифровізації правосуддя ЄС в контексті євроінтеграційних викликів України. Досліджено еволюцію та сучасний стан правового регулювання електронного правосуддя в ЄС. Узагальнено стратегічні орієнтири, засади, плани дій та порядок моніторингу та контролю їх виконання, що визначені актами ЄС. Охарактеризовано субстанціональні принципи цифровізації правосуддя, закріплені Стратегією електронного правосуддя ЄС на 2024–2028 роки. Визначено методологічні засади оцінювання прогресу цифровізації судових систем за методикою EU Justice Scoreboard, інші особливості правової регламентації процесу досягнення стратегічних цілей цифровізації правосуддя в ЄС. Охарактеризовано ключові орієнтири правових змін в контексті системи електронного правосуддя ЄС щодо створення цифрових рішень для транскордонних судових процесів за наступними напрямками: електронна комунікація між органами влади; вручення документів електронними засобами; юридична сила електронних документів; електронні підписи та інші ідентифікаційні дані; дистанційні цифрові слухання та збір електронних доказів; створення кола довіри для електронної

ідентифікації. Окреслено роль системи e-CODEX як уніфікованої платформи для транскордонної взаємодії та значення Регламенту eIDAS для забезпечення електронної ідентифікації для доступу до правосуддя. Сформульовано науково-практичні рекомендації щодо напрямів удосконалення процесу цифровізації судової системи України відповідно до стандартів ЄС. Охарактеризовано стратегічне значення електронної ідентифікації, сумісної з системою ЄС, створення захищених каналів комунікації між учасниками судового процесу, запровадження стандартизованих протоколів електронного документообігу та механізмів захисту персональних даних відповідно до вимог GDPR. Визначено, що ключовими факторами успішної імплементації Україною норм права ЄС, що регулюють процеси цифровізації правосуддя, є забезпечення балансу між технологічними інноваціями та захистом фундаментальних прав людини в цифровому середовищі, а також розвиток цифрових компетенцій учасників судового процесу.

Ключові слова: цифровізація, електронне правосуддя, принципи, доступ до правосуддя, ефективність судочинства, євроінтеграція, транскордонні судові процеси.

Syniehubov O., Bortnik O., Chernenko O. Strategic goals and principles of digitalisation of justice in the EU in the context of European integration challenges for Ukraine

The article analyses the legal regulation of the EU strategic objectives and principles of digitalisation of justice in the context of European integration challenges for Ukraine. The evolution and current state of legal regulation of e-justice in the EU are studied. The authors summarise the strategic guidelines, princi-

ples, action plans and the procedure for monitoring and controlling their implementation as defined by the EU acts. The authors describe the substantive principles of digitalisation of justice enshrined in the European e-Justice Strategy 2024–2028. The methodological basis for assessing the progress of digitalisation of judicial systems using the EU Justice Scoreboard methodology and other features of legal regulation of the process of achieving the strategic goals of digitalisation of justice in the EU are defined. The authors describe the key benchmarks of legal changes in the context of the EU e-justice system to create digital solutions for cross-border litigation in the following areas: electronic communication between authorities; electronic service of documents; legal effects of electronic documents; electronic signatures and other identification data; remote digital hearings and collection of electronic evidence; and creation of a circle of trust for electronic identification. The role of the e-CODEX system as a unified platform for cross-border interaction and the importance of the eIDAS Regulation for ensuring electronic identification for access to justice are outlined in the article. The scientific and practical recommendations on ways to improve the process of digitalisation of the judicial system of Ukraine in accordance with EU standards are formulated. The authors describe the strategic importance of electronic identification compatible with the EU system, creation of secure communication channels between participants to the judicial process, introduction of standardised electronic document management protocols and mechanisms for personal data protection in accordance with the GDPR. The authors determine that the key factors for Ukraine's successful implementation of EU law governing the digitalisation of justice are ensuring a

balance between technological innovation and protection of fundamental human rights in the digital environment, as well as the development of digital competencies of litigants.

Key words: digitalisation, e-justice, principles, access to justice, efficiency of justice, European integration, cross-border litigation.

Література

1. *Ruglement (UE) 2024/792 du Parlement européen et du Conseil du 29 février 2024 établissant la facilité pour l'Ukraine.* PE/10/2024/REV/1. Official Journal of the European Union, 29.02.2024, L 792. URL: <http://data.europa.eu/eli/reg/2024/792/oj>

2. План для реалізації Ukraine Facility. URL: <https://www.ukrainefacility.me.gov.ua/wp-content/uploads/2024/03/plan-ukraine-facility.pdf>

3. Кіра С.О. Історія становлення електронного судочинства в Україні. Юридичний науковий електронний журнал. 2024. № 5. с. 296–300. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-5/72>

4. Shabalin A., Shtefan O., Andrushchenko L., Olefir V. Use of Digital Technologies in Judicial Proceedings in Some Countries of Europe and the USA. PETITA: Jurnal Kajian Ilmu Hukum dan Syariah. 2024. № 9(1). P. 1–17. DOI: <http://dx.doi.org/10.22373/petita.v9i1.218>

5. Павлова Ю.С. Електронне правосуддя як складова електронного урядування. Правова держава. 2023. № 49. С. 37–44. DOI: <https://doi.org/10.18524/2411-2054.2023.49.274471>

6. Сковчиляс-Павлів, О. В. Сучасний стан електронного судочинства в Україні. Київський часопис права. 2024. № 1. С. 207–212. DOI: <https://doi.org/10.32782/klj/2024.1.29>

7. Білінова Г.О. Електронне правосуддя та інформаційна безпека: теоретико-правовий аспект. Приватне та публічне право. 2023. № 1. С. 29–34. DOI: <https://doi.org/10.32845/2663-5666.2023.1.6>

8. Кібенко О. Майбутнє онлайн-судів в Україні: оцифрування наявних процесів чи цифрова трансформація правосуддя? Юридична газета online. 2023. № 1–2 (759–760). URL: <https://jur-gazeta.com/dumka-eksperta/maybutne-onlajnsudiv-v-ukrajini-ocifrovuvannya-najavnih-procesiv-chi-cifrova-transformacija-pravosudдя>

ocifrovuvannya-najavnih-procesiv-chi-cifrova-transformacija-pravosud.html

9. Шербак С.В., Кожевнікова А.В. Електронізація судочинства: сучасний стан та орієнтири розвитку електронного суду в Україні у світлі цивільного процесу. Юридичний науковий електронний журнал. 2023. № 4. С. 238–242. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-4/57>

10. Holovko, O.M., Aristova, I.V., Shulhin, V.V., & Sobakar, A.O. Perspectives of electronic judicial proceedings' development: international experience and possibilities of its application in Ukraine. Cuestiones Polıticas. 2021. № 39(70). P. 66–79. DOI: <https://doi.org/10.46398/cuestpol.3970.03>

11. Arifin Suhairi M. Implementation of E-Court in the Justice System During Covid-19 Pandemic. International Journal of Social Science and Human Research. 2021. Vol. 4, Issue 3. P. 456–461.

12. Sourdin T., Zeleznikow J. Courts, Mediation and COVID-19. Law, Technology and Humans. 2020. Vol. 2, № 2. P. 249–268. DOI: <https://doi.org/10.5204/lthj.1641>

13. J. van Hoboken, I. Buri, J. P. Quintais, R. Fahy, N. Appelman & M. STRAUB (eds.). Putting the Digital Services Act Into Practice: Enforcement, Access to Justice, and Global Implications. Berlin: Verfassungsbooks, 2023. 243 p. DOI: <https://doi.org/10.17176/20230208-093135-0>

14. Lupo Giampiero. Risky Artificial Intelligence: The Role of Incidents in the Path to AI Regulation. Law, Technology and Humans. 2023. № 5(1), P. 133–152. DOI: <https://doi.org/10.5204/lthj.2682>

15. Kunkel Rebecca, Artificial Intelligence, Automation, and Proletarianization of the Legal Profession. Creighton Law Review. 2022. Vol. 56. P. 69–96. URL: <https://ssrn.com/abstract=4387638>

16. Ziffer L.B. The Robots are Coming: AI Large Language Models and the Legal Profession. American Bar Association, Practice Points. Feb. 28, 2023. URL: <https://www.americanbar.org/groups/litigation/resources/newsletters/products-liability/robots-are-coming-ai-large-language-models-legal-profession/>

17. Williams M.E., Williams A.J. The Implications of Artificial Intelligence on the Civil Defense Lawyer. Nelson Mullins Riley & Scarborough LLP. Nov. 15, 2023. p. 11–17. URL: <https://www.nelsonmullins.com/insights/insights/the-implications-of->

artificial-intelligence-on-the-civil-defense-lawyer-2

18. Digital transformation to close the justice gap. United Nations Development Programme, 2022. URL: <https://www.undp.org/rolhr/justice/digitalization-and-e-justice>

19. Toolkit: Strategic Transformation through e-Justice. United Nations Development Programme, 2022. URL: <https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/2022-06/E%20justice-Toolkit%2004.pdf>

20. Digital Strategy 2022-2025. United Nations Development Programme, 2022. URL: https://digitalstrategy.undp.org/documents/Digital-Strategy-2022-2025-ABRIDGED-VERSION-PRINT_ENG-Interactive.pdf

21. Maroz R., Popova O., Satizóbal Acosta S. Digitizing Court Systems: Benefits and Limitations : Global Indicators Briefs № 25. World Bank, Development Economics. Washington : World Bank Group, 2023. URL: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/099825001082425972/pdf/IDU1f91ae60616eb614fd61866c1278bcc8c700e.pdf>

22. 17 Цілей сталого розвитку. UN Global Compact Network Ukraine. URL: <https://globalcompact.org.ua/en/17-sustainable-development-goals/>

23. European Declaration on Digital Rights and Principles for the Digital Decade 2023. Official Journal of the European Union, C 23/1. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=OJ%3AJOC_2023_023_R_0001

24. 2022-2025 CEPEJ Action plan: «Digitalisation for a better justice». Council of Europe. URL: <https://rm.coe.int/cepej-2021-12-en-cepej-action-plan-2022-2025-digitalisation-justice/1680a4cf2c>

25. Regulation (EU) 2021/693 of the European Parliament and of the Council of 28 April 2021 establishing the Justice Programme. Official Journal of the European Union, 5.5.2021, L 156/21. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=uriserv%3AOJ.L_.2021.156.01.0021.01.ENG&toc=OJ%3AL%3A2021%3A156%3ATOC

26. 2019-2023 Strategy on e-Justice. Official Journal of the European Union, 5.5.2021, C 96/3. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A52019XG0313%2801%29>

27. 2019-2023 Action Plan European e-Justice. Official Journal of the European Union, 13.3.2029, C 96/9. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A52019XG0313%2802%29>

28. 2023 EU Justice Scoreboard. European Commission. URL: https://commission.europa.eu/document/db44e228-db4e-43f5-99ce-17ca3f2f2933_en

29. The European Commission published the 2024 EU Justice Scoreboard on 11 June 2024. European Networks of Councils for the Judiciary. URL: <https://www.encj.eu/node/695>

30. EU Justice Scoreboard 2024 shows that perception of judicial independence has improved. European Commission. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_24_3164

31. European Parliament resolution of 11 February 2021 on the implementation of the EU Association Agreement with Ukraine (2019/2202(INI)). European Parliament. URL: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2021-0050_EN.pdf

32. Матриця українського правосуддя: оцінка української системи правосуддя за методикою EU Justice Scoreboard 2022. Київ, 2022. 67 с. URL: <https://pravo.org.ua/books/matrytsya-ukrayinskogo-pravosuddya-otsinka-ukrayinskoyi-systemy-pravosuddya-za-metodykoju-eu-justice-scoreboard/>

33. European e-Justice Strategy 2024-2028, 8 December 2023. European Council and Council of the European Union. URL: <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-15509-2023-INIT/en/pdf>

34. Onçanu E. A. The Digitalisation of European Union Procedures: A New Impetus Following a Time of Prolonged Crisis. Law, Technology and Humans. 2023. Volume 5 (1). P. 93–110. DOI: <https://doi.org/10.5204/lthj.2706>

35. Regulation (EU) 2020/1783 of the European Parliament and of the Council of 25 November 2020 on cooperation between the courts of the Member States in the taking of evidence in civil or commercial matters (taking of evidence) (recast). Official Journal of the European Union, 2.12.2020, L 405/1. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32020R1783>

36. Regulation (EU) 2020/1784 of the European Parliament and of the Council of 25 November 2020 on the service in the

Member States of judicial and extrajudicial documents in civil or commercial matters (service of documents) (recast). Official Journal of the European Union, 2.12.2020, L 405/40. URL: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX-%3A32020R1784](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32020R1784)

37. Regulation (EU) 910/2014 of the European Parliament and of the Council of 23 July 2014 on electronic identification and trust services for electronic transactions in the internal market and repealing Directive 1999/93/EC. Official Journal of the European Union, 28.8.2014,

L 257/73. URL: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=uriserv-%3AOJ.L_2014.257.01.0073.01.ENG](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=uriserv%3AOJ.L_2014.257.01.0073.01.ENG)

38. Regulation (EU) 2022/850 of the European Parliament and of the Council of 30 May 2022 on a computerized system for the cross-border electronic exchange of data in the area of judicial cooperation in civil and criminal matters (e-CODEX system), and amending Regulation (EU) 2018/1726. Official Journal of the European Union, 1.6.2022, L 150/1. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32022R0850>

